

Doc. dr Boris Krešić

Pravni fakultet Univerziteta u Tuzli

INSTITUT NUŽNOG NASLJEDSTVA: FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE VERSUS REPUBLIKA SRPSKA

Ograničenje raspolaganja imovinom mortis causa opće je prihvaćeno pravilo u zakonima o nasljeđivanju Bosne i Hercegovine. Donošenjem „novih“ zakona o nasljeđivanju u Bosni i Hercegovini (Zakona o nasljeđivanju Federacije BiH i Zakona o nasljeđivanju Republike Srpske) nastale su razlike u pogledu uređenja pojedinih instituta nasljednog prava. Institut nužnog nasljednog dijela, za razliku od zakonskog nasljeđivanja, nije identično uređen u oba zakona.

U ovom radu izvršit će se uporednopravna analiza zakonskih rješenja kojima se uređuje nužno nasljeđivanje u Federaciji BiH i Republici Srpskoj, te će se na osnovu dobijenih rezultata ukazati na sličnosti i razlike u pogledu određenja nužnih nasljednika, izračunavanja nužnog nasljednog dijela, instituta isključenja i lišenja iz nužnog nasljednog dijela.

Ključne riječi: Nasljedno pravo; Nužni nasljednici; Isključenje iz nužnog nasljednog dijela.

1. UVOD

Sloboda testiranja iz rimskog prava, preko pandektnog prava, utemeljena je u svim pravnim sistemima Evrope i postala je opća, univerzalna stečevina savremenog nasljednog prava. U srednjem vijeku, ovome je pridružila i sloboda zaključivanja ugovora o nasljeđu između dva lica, ali je ograničenje iz rimskog prava i dalje ostalo nepromijenjeno. Naime, zavještalac (ostavilac) ne može da raspolaze cjelokupnom svojom imovinom *mortis causa*, već se ta sloboda ograničava (tzv. raspoloživi dio), te jedan dio ostavine ostavilac mora ostaviti za svoje najbliže zakonske nasljednike (tzv. nužni dio).

Ograničenje raspolaganja imovinom *mortis causa* općeprihvaćeno je pravilo u zemljama evropskog kontinenta. Pravila o ograničenju raspolaga-

Boris Krešić, *boris.kresic@untz.ba*.

nja prihvaćena su i u Zakonu o nasljeđivanju Federacije Bosne i Hercegovine¹ (ZoN FBiH) i Zakonu o nasljeđivanju Republike Srpske² (ZoN RS).

2. USTANOVA NUŽNOG NASLJEDNOG DIJELA

Pod nužnim dijelom podrazumijeva se dio obračunske vrijednosti ostavine³ kojim ostavilac ne može raspolagati. Nužni dio je zbir pojedinačnih nužnih dijelova nužnih nasljednika, ili skupni nužni dio, koji je rezervisan za sve nužne nasljednike u pojedinom slučaju.⁴ Pod nužnim dijelom u našem pravu podrazumijeva se i dio nasljeđa koji pripada svakom nužnom nasljedniku, tj. pojedinačni nužni dio. To je, dakle, nužni dio kao subjektivno pravo svakog (pojedinog) nužnog nasljednika.

U zakonima o nasljeđivanju navodi se da „ostavitelj može ugovorom o nasljeđivanju ili testamentom raspolagati svojom imovinom na način i u granicama koji su određeni u zakonu.“ (čl. 6 ZoN FBiH), odnosno da „zavještalac može testamentom raspolagati svojom imovinom na način i u granicama koji su određeni u zakonu“ (čl. 6 ZoN RS). Obje odredbe, u pogledu ograničenja raspolaganja, treba shvatiti na sljedeći način:

1. One se ne odnose samo na raspolaganje testamentom ili ugovorom o nasljeđivanju (u FBiH), već i na raspolaganje besplatnim pravnim poslovima *inter vivos* (poklonima);
2. Granice u pogledu raspolaganja neće biti ako ostavilac nema nužnih nasljednika, ili ih ima, ali su oni nesposobni ili nedostojni, odnosno ne mogu ili neće da naslijede, ili su isključeni iz nasljeđa odnosno nužnog dijela.

Ako nema nužnih nasljednika, onda postoji puna sloboda (neograničenog) raspolaganja imovinom *mortis causa*.

¹ Zakon o nasljeđivanju Federacije Bosne i Hercegovine, *Službene novine FBiH*, br. 80/14.

² Zakon o nasljeđivanju RS, *Službeni glasnik RS*, br. 1/09.

³ Čl. 31 ZoN FBiH, čl. 33. ZoN RS. Vrijednost ostavine na osnovu koje se izračunava nužni dio (obračunska vrijednost – dodao autor) utvrđuje se na sljedeći način:

1) Prvo se popisuju i procjenjuju sva dobra koja je ostavitelj imao u trenutku smrti, računajući tu i sve ono čime je raspolagao ugovorom o nasljeđivanju i testamentom, kao i sva njegova potraživanja, pa i ona koja ima prema nekom nasljedniku, osim potraživanja koja su očigledno nenaplativa;

2) Od utvrđene vrijednosti dobara koja je ostavitelj imao u trenutku smrti odbijaju se troškovi sahrane ostavitelja, iznos troškova popisa i procjene ostavine i iznos dugova ostavitelja;

3) Dobijenom ostatku dodaje se vrijednost svih poklona koje je ostavitelj učinio ma na koji način nekom zakonskom nasljedniku, pa i poklona učinjenih nasljednicima koji se odriču nasljeđa, kao i onih poklona za koje je ostavitelj naredio da se ne uračunavaju nasljedniku u njegov nasljedni dio, kao i poklona za koje je ostavitelj u posljednjoj godini svog života učinio drugim osobama koje nisu zakonski nasljednici, osim manjih uobičajenih poklona.

⁴ S. Marković, *Nasljedno pravo*, Beograd 1981, 185.

Pravo na nužni dio u oba prava priznat je u formi nasljednog prava. To se vidi iz formulacije kojom se kaže da „nužnom nasljedniku pripada određeni dio svake stvari i prava koji sačinjavaju ostavinu...“ (čl. 30, st. 1 ZoN FBiH, čl. 32 ZoN RS). Ovom formulacijom se ističe da nužni nasljednik ima pravo na dio *in natura*, kao i svaki nasljednik. Ostavilac „može odrediti da nužni nasljednik primi svoj dio i u određenim stvarima, pravima ili u novcu“ (drugi dio rečenice čl. 30, st. 1 ZoN FBiH, čl. 32 ZoN RS). Na ovaj način daje se mogućnost ostaviocu da mijenja pravnu prirodu nužnog dijela, tj. da ostavi nužni dio u onom obliku koji smatra najpogodnijim. Ako nužni dio nije ostavljen u dovoljnoj mjeri, nužni nasljednik ima pravo da traži nedostajući dio uvijek kao nasljedni dio.

Zakonodavac u Republici Srpskoj (u daljem tekstu – RS) u potpunosti je ostao pri ranijem rješenju i normirao da smanjenje raspolaganja testamentom i vraćanja poklona kojim je povrijeđen nužni dio mogu tražiti samo nužni nasljednici (čl. 45 ZoN RS). Prema navedenoj odredbi, nasljednici umrlog nužnog nasljednika nemaju pravo zahtijevati smanjenje raspolaganja testamentom i vraćanje poklona.⁵ Nasljednik nužnog nasljednika ovo pravo u RS ne može ostvariti ni onda kada je nužni nasljednik za života podnio tužbu za smanjenje raspolaganja testamentom i vraćanje poklona, pa u toku postupka umro. Za razliku od rješenja u ZoN RS, zakonodavac u FBiH je u čl. 43 ZoN normirao da je pravo za smanjenje raspolaganja testamentom, ugovorom o nasljeđivanju i vraćanje poklona kojim je povrijeđen nužni dio nasljeđivo ako je nužni nasljednik prije svoje smrti podnio zahtjev za nužni dio.⁶

2.1. Nužni nasljednici i nužni dio

Zakoni o nasljeđivanju RS i FBiH normiraju dvije vrste nužnih nasljednika, i to apsolutne i relativne nužne nasljednike. Kao apsolutni nužni nasljednici u ZoN FBiH pojavljuju se: *djeca umrlog, u koje se ubraja i dijete iz potpunog usvojenja, kao i ostaviočev bračni i vanbračni partner* (čl. 28, st. 1 ZoN FBiH). Zakono-

⁵ Zahtjev za povrat poklona zbog smanjenja nužnog nasljednog djela može istaći samo ostaviočev nužni nasljednik. Ovo pravo kao lično pravo gasi se smrću nužnog nasljednika pa ukoliko on to pravo nije realizovao za života to ne mogu učiniti ni njegovi nasljednici. (Vrhovni sud Srbije, br: Rev-5344/98 od 06.05.1998. godine).

⁶ Iako oba zakona imaju marginalni naslov „pravo na nužni dio je nasljedno pravo“ vidljivo je da je dovedena u pitanje pravna priroda prava na nužni dio. Prema rješenjima sadržanim u oba zakona i dovođenjem u vezu čl. 30 i 43 ZoN FBiH, čl. 32 i 45 ZoN RS pravo na nužni ne bi trebalo da bude lično pravo. Vid. S. Marković, „Ko može tražiti smanjenje raspolaganja testamentom i vraćanje poklona koji ma je povrijeđen nužni deo“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Nišu*, Sveska IX, 1970.

Zakonom o nasljeđivanju Republike Srbije (*Sl. glasnik Republike Srbije*, br. 46/95, 101/03, 6/2015), čl. 60, st. 2 propisano je: „Ako ostaviočev potomak ili usvojenik koji nije zahtevao nužni deo umre pre isteka roka za postavljanje zahteva, to pravo pripada njegovim naslednicima, u roku od šest meseci od njegove smrti.“ Navedeno rješenje jasno implicira na činjenicu da je pravo na nužni dio nasljeđivo, te smatram da bi na identičan način trebalo urediti ovo pitanje u zakonima o nasljeđivanju u Bosni i Hercegovini.

davac koristi termin „*dijete iz potpunog usvojenja*“, što je apsolutno suvišno iz razloga što se potpunim usvojenjem zasniva srodnički odnos identičan krvnom srodstvu, te je i u čl. 4 ZoN FBiH normirano da se srodstvo potpunog usvojenja izjednačava sa srodstvom po krvi, pa je nepotrebno, pored normiranja da su nužni nasljednici djeca umrlog, normirati i da je to dijete iz potpunog usvojenja. U ZoN RS normirano je da su apsolutni nužni nasljednici: *djeca umrlog, usvojenik iz nepotpunog usvojenja i supružnik* (čl. 30, st. 1 ZoN RS). U odnosu na ZoN FBiH, primjetne su dvije razlike u pogledu određenja apsolutnih nužnih nasljednika. Prva razlika se ogleda u činjenici da vanbračni partner nije niti zakonski nasljednik, a shodno tome nije ni nužni nasljednik. Druga razlika je u pogledu usvojenika iz nepotpunog usvojenja koji je apsolutni nužni nasljednik, dok je u FBiH relativni nužni nasljednik. Određivanje usvojenika iz nepotpunog usvojenja kao apsolutnog nužnog nasljednika čini se logičnim iz razloga što je usvojilac prilikom zasnivanja nepotpunog usvojenja imao mogućnost da usvojenika isključi iz nasljednog prava ili da mu isto ograniči (čl. 21, st. 1 ZoN RS).

Da bi bili nužni nasljednici, navedena lica treba da ispunjavaju opšte uvjete za zakonskog nasljednika, kao i to da nisu isključeni ili lišeni nužnog nasljednog dijela, odnosno da bi bili nužni nasljednici dovoljno je da ispunjavaju sve uvjete za zakonskog nasljednika. Zbog toga ih nazivamo apsolutnim nužnim nasljednicima ili nasljednicima koji nasljeđuju po objektivnom kriteriju.

Relativni nužni nasljednici u ZoN FBiH su: *ostali potomci ostavioca, tj. unuci, unuke, praukun, praukuna i dr., bez obzira na stepen srodstva, usvojenik iz nepotpunog usvojenja čija nasljedna prava nisu ograničena ili sasvim isključena i njegovi potomci, potomci usvojenika iz potpunog usvojenja, roditelji i braća i sestre ostavioca* (čl. 28, st. 2). Prema ZoN RS, relativni nužni nasljednici su: „*Ostali potomci umrlog, njegovi usvojenici i njihovi potomci, njegovi roditelji i njegova braća i sestre su nužni nasljednici samo ako su trajno nesposobni za rad i nemaju nužnih sredstava za život*“ (čl. 30, st. 2). Nejasno je zašto zakonodavac u RS kao relativne nužne nasljednike ponovo određuje usvojenike umrlog, iako je u prethodnom stavu normirao da su djeca umrlog i usvojenik iz nepotpunog usvojenja apsolutni nužni nasljednici. Jedilo logično objašnjenje bilo bi da je u pitanju greška zakonodavca, zato što jedno lice ne može biti i apsolutni i relativni nužni nasljednik. Navedena lica su nužni nasljednici kad su po zakonskom redu pozvani na nasljeđe, kada ispunjavaju uvjete apsolutnih nužnih nasljednika i kad ispunje dopunski uvjet: *da su trajno nesposobni za rad i da nemaju nužnih sredstava za život* (čl. 28, st. 2 ZoN FBiH, čl. 30, st. 2 ZoN RS). Oba uvjeta, nesposobnost za rad i neimanje nužnih sredstava za život, moraju biti kumulativno ispunjena.⁷ Relativni

---

⁷ Da bi određeno lice steklo pravo nužnog nasljednika, potrebno je kumulativno da se ispunje dva uvjeta: da je to lice trajno nesposobno za rad i da nema nužnih sredstava za život. Sud je utvrdio da sestra ostavioca ne ispunjava navedene zakonske uvjete, jer je utvrđeno da je suvlasnik sa ½ nepokretnosti kuće, dok je druga polovina u svojini sada pokojnog brata (Vrhovni sud Srbije, Rev. 2053/91).

nužni nasljednik koji je sposoban za rad, a nema nužnih sredstava za život, dužan je da radom stekne sredstva za život, pa nema pravo na nužni dio. Nesposobnost za rad relativnog nužnog nasljednika koji ima sredstava za život (lična imovina, penzija, invalidnina i sl.) takođe ga isključuje iz prava na nužni dio.

Relativni i apsolutni nužni nasljednici ostvaruju pravo na nužni nasljedni dio samo onda kada su po zakonskom redu nasljeđivanja pozvani na nasljeđe (čl. 28, st. 3 ZoN FBiH, čl. 30, st. 3 ZoN RS). Ipak, krug nužnih nasljednika dosta je uži od kruga zakonskih nasljednika. Tako je pravo predstavljanja u drugom nužnom nasljednom redu u oba zakona ograničeno na prvostepene potomke roditelja ostavioca. To znači da djeca braće i sestara ostavioca, iako ispunjavaju sve uvjete za nužno nasljeđivanje, neće biti nužni nasljednici, jer oni ne ulaze u krug nužnih nasljednika.

2.2. Veličina nužnog nasljednog dijela

U savremenom nasljednom pravu postoje dva načina određivanja veličine nužnog dijela: fiksirani dio ostavine i određivanje nužnog dijela od kvote zakonskog nasljednog dijela.⁸ Prema prvom stanovištu, veličina nužnog dijela određuje se u odnosu na ostavinu kao cjelinu, a ne u odnosu na nužne nasljednike pojedinačno.⁹ Nužni dio po ovom sistemu dat je skupno, kao tzv. skupni nužni dio (ND), tj. kao dio ostavine kojim ostavilac ne može raspolagati. Prema drugom stanovištu, veličina nužnog dijela određuje se kao dio od redovnog zakonskog nasljednog dijela. Da bi se odredila veličina nužnog dijela nekog nužnog nasljednika, mora se najprije utvrditi njegov zakonski nasljedni dio, uzimajući u obzir i sva povećanja odnosno smanjenja zakonskog nasljednog dijela, pa onda na tako izračunati zakonski nasljedni dio primijeniti kvotu za nužni dio.

U nasljednom pravu FBiH i RS prihvaćeno je drugo stanovište, odnosno sistem pojedinačnog nužnog dijela.¹⁰ Članom 29, st. 2 ZoN FBiH, odnosno čl. 31, st. 2 ZoN RS, normirano je da nužni dio apsolutnih nužnih nasljednika, odnosno nužnih nasljednika koji nasljeđuju po objektivnom kriteriju iznosi jednu polovinu, a nužni dio ostalih nasljednika, odnosno nasljednika koji su relativni nužni nasljednici (oni koji nasljeđuju po objektivno-subjektivnom kriteriju) jednu trećinu od onog dijela koji bi svakom od njih pojedinačno pripao po zakonskom redu nasljeđivanja.

3. ISKLJUČENJE NUŽNIH NASLJEDNIKA

Isključenje iz nasljedstva predstavlja oduzimanje nasljedničkog svojstva izjavom volje od strane ostavioca. Od volje ostavioca zavisi da li će

⁸ S. Marković, (1981), 196.

⁹ *Ibid.*

¹⁰ O. Antić, *Nasledno pravo*, Beograd 2011, 196.

se koristiti ovim ovlaštenjem ili neće. Međutim, ako se na to odluči, može to uspješno učiniti samo iz razloga navedenih u zakonu, i u formi koju zakon propisuje.

Po svojoj sadržini, isključenje iz nužnog djela je građanskopravna kazna, koja pogađa nasljednika zbog njegovog protivpravnog ponašanja prema ostaviocu i njemu bliskim licima, ili zbog određenog antidruštvenog ponašanja, tako da navodi ostavioca na odluku da mu takvo lice ne bude nasljednik, shodno njegovim pogledima i moralnim shvatanjima.¹¹ Ova imovinska kazna može da pogodi samo sposobnog i dostojnog nasljednika, jer su sposobnost i dostojnost pretpostavke za isključenje. Drugim riječima, nesposobnost i nedostojnost za nasljeđivanje su jačeg intenziteta od isključenja iz nužnog dijela. To se vidi i iz okolnosti što u prva dva slučaja isključuje sam zakon, dok se kod isključenja iz nasljeđa radi o dispozitivnom aktu ostavioca.

Prema odredbi čl. 45 ZoN FBiH, ostavilac *može isključiti iz nasljedstva nasljednika koji ima pravo na nužni dio u nekoliko slučajeva.*

1. Ako se on *povredom neke zakonske ili moralne obaveze koja proizlazi iz njegovog porodičnog odnosa s ostaviteljem teže ogriješio prema ostavitelju* (čl. 45, st. 1, tač. 1 ZoN FBiH). Zakonodavac u RS je odredio da zavještalac može isključiti iz nasljeđa nasljednika koji ima pravo na nužni dio ako se povredom neke zakonske ili moralne obaveze teže ogriješio prema ostaviocu (čl. 47, st. 1 ZoN RS), a kao primjer povrede zakonske ili moralne obaveze navodi se i uvredljiv ili grub odnos prema zavještaocu. Pod povredom zakonske obaveze u smislu ovog člana imaju se razumjeti lakša ogrješenja o obavezu izdržavanja, ili blaži oblici neukazivanja nužne pomoći.¹² Međutim, ne mogu se ni sve takve povrede uzeti u obzir kao razlog

---

¹¹ S. Marković, (1981), 200.

¹² Nižestepeni sudovi utvrđuju da je ostavilac posljednjih godina života bolovao od tuberkuloze pluća i dosta vremena provodio na liječenju u bolnici. Međutim, za vrijeme dok je boravio u svojoj kući nije imao ko da brine o njemu, zbog čega su uvjeti stanovanja bili teški, tako da se zbog smrada u prostoriji u kojoj je živio nije moglo ući. Više puta je ostavilac tražio pomoć od tužilje u vezi sa izdržavanjem, što je ova odbijala, a istovremeno je upućivala prijatnije svakom licu kojem se ostavilac obraćao molbom da zaključi ugovor o doživotnom izdržavanju. Prema tome, nižestepeni sudovi su osnovano izveli zaključak da takvo ponašanje tužilje predstavlja teži stepen ogrješenja o zakonsku i moralnu obavezu izdržavanja (Vrhovni sud Srbije, Rev. 1045/99).

Kada je nužni nasljednik starog i iznemoglog ostavioca, koji je ostao bez sredstava za izdržavanje, izbacio iz svoje kuće, zadržavajući njegove stvari veće vrijednosti, radi kompenziranja troškova dotadašnjeg boravka ostavioca, pri čemu je prema ostaviocu imao nekorektan odnos kada je u njegovom stanu boravio, a kasnije ga za vrijeme liječenja u bolnici nije posjećivao, to predstavlja opravdan uzrok za isključenje tog nasljednika iz nasljeđa (Vrhovni sud Srbije, Rev. 1071/81).

za isključenje.¹³ Pod ogrješenjem o moralnu obavezu treba shvatiti ogrješenje o običajne norme ponašanja između srodnika i bračnih partnera, koje su prihvaćene u našem društvu.¹⁴

2. *Ostavilac može isključiti iz nužnog dijela nužnog nasljednika „ako je namjerno počinio neko teže krivično djelo prema njemu ili njegovom bračnom partneru, djetetu ili roditelju“ (čl 45, st. 1, tač. 2 ZoN FBiH).* Kao primjer povrede zakonske i moralne norme, a ne kao zaseban uslov za isključenje, zakonodavac u RS navodi i umišljajno učinjenje krivičnog djela prema zavještaoocu, njegovom djetetu, usvojeniku, supružniku ili roditelju (čl. 47, st. 1 ZoN RS). Teže krivično djelo treba da je učinjeno sa namjerom, odnosno umišljajno. Pri tome nije značajno o kojem se umišljaju radi: o direktnom umišljaju (tzv. predumišljaj) ili o umišljaju bez posebnih motiva, a nije značajan ni način izvršenja djela. Krivično djelo treba da bude učinjeno prema samom ostaviocu, njegovom djetetu, bračnom partneru i roditelju ostavioca.¹⁵
3. *Ostavilac može isključiti nužnog nasljednika „ako je počinio neko od krivičnih djela protiv integriteta Bosne i Hercegovine ili čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom“ (čl. 45, st. 1, tač. 3*

---

¹³ Iako su utvrdili da ponašanje tuženih prema ocu ima karakter uvredljivog ponašanja, nižestepeni sudovi su na osnovu detaljne analize ukupnih odnosa između tuženih i ostavioca i odnosa samog ostavioca prema tuženim, kao sinovima, pravilno zaključili da se u ponašanju tuženih nisu stekli razlozi za isključenje iz nasljeđa. Da bi se isključenje nasljednika iz nasljeđa smatralo opravdanim, neophodno je da je počinio djelo koje znači teže zanemarivanje obaveza prema ostaviocu, što se ocjenjuje zavisno od okolnosti slučaja (Vrhovni sud Srbije, Rev. 2446/93).

¹⁴ Razlog nedostojnosti za nasljeđivanje kao i razlog za isključenje iz nasljedstva mora biti pouzdano utvrđen. U konkretnom slučaju nižestepeni sudovi su pravilno zaključili da se činjenica što odnos tužitelja prema roditeljima nije bio prisran i srdačan već uzdržan i hladan (naročito prema majci tj. tuženoj) ne može tretirati kao teže kršenje moralnih obaveza prema ocu kao ostavitelju. Pri tome su sudovi pravilno uočili da je odnos tužitelja prema roditeljima bio uslovljen i njegovim uspomena iz djetinjstva, kada je bio lišen roditeljske ljubavi i pažnje (jedan dio djetinjstva je čak proveo u prihvatilištu za djecu), što roditeljima nikada nije oprostio. (Presuda Vrhovnog suda Republike Srpske 78 0 P 000669 12 Rev od 21.03.2013.g.).

¹⁵ Izvedenim dokazima utvrđeno je da je tužena jedino dijete tužioca i ostaviteljice Rozalije. Uprkos protivljenju roditelja, tužena je 05. maja 1991. godine zasnivala vanbračnu zajednicu, a zatim zaključila brak sa Zoltanom, iz kog braka je rođeno dvoje djece. Zamjerali su joj što nije završila studije, što je bez njihovog znanja napustila kuću i udala se za čovjeka o kome oni nisu imali pozitivno mišljenje, što je iz kuće otuđila 50.000 dinara gotovog novca i više predmeta zlatnog nakita koji je pripadao njenoj majci, te da se prema njima ponašala nepristojno i vrijeđala ih pogrđnim riječima. Takav odnos tužene prema roditeljima, naveo je ostaviteljicu da je isključi iz nasljedstva. Navodi revizije da je otuđenjem novca i zlatnog nakita tužene prema tužiocu i njegovoj pokojnoj supruzi izvršila krivično djelo, po ocjeni Vrhovnog suda, nije od uticaja na donošenje odluke, jer za takve svoje tvrdnje tužilac nije podnio potrebne dokaze (Vrhovni sud Srbije, Rev. 4256/98).

ZoN BiH). U ovom slučaju se ne traži da je krivično djelo izvršeno sa umišljajem ili da je teže prirode, jer su sva ova krivična djela najteže prirode, pošto predstavljaju napad na slobodu i slobodan život. Ovaj uslov za isključenje nužnog nasljednika nije predviđen u ZoN RS.

4. *Ostavilac može isključiti iz nasljeđa nužnog nasljednika „ako se odao neradu ili nepoštenom životu“* (čl. 45, st. 1, tač. 4 ZoN FBiH). Za razliku od rješenja sadržanog u FBiH, ZoN RS kao primjer povrede zakonske i moralne norme navodi odavanje nasljednika neradu i nepoštenom životu (čl. 47 ZoN RS). U pogledu ovog uslova za isključenje, primjetna je razlika između rješenja sadržanih u ZoN FBiH i ZoN RS. Naime, odavanje neradu i nepoštenom životu u ZoN RS mora biti kumulativno ispunjeno, dok u ZoN FBiH kao uslov za isključenje iz nužnog nasljednog dijela postavljen je alternativno, odnosno dovoljno je da se nužni nasljednik odao samo neradu ili samo nepoštenom životu. Nerad, odnosno nepošten život nasljednika treba da bude trajan a ne pojedinačan slučaj ili povremeni rijedak slučaj.¹⁶

Ostavilac koji želi da isključi nekog nasljednika mora to izraziti u testamentu ili u ugovoru o nasljeđivanju na izričit način i navesti razlog za isključenje (čl. 46, st. 1 ZoN FBiH). U oba prava važi pravilo da se isključenje ne pretpostavlja, već ono mora biti izraženo na nesumnjiv način, bez obzira da li se radi o potpunom ili djelimičnom isključenju.¹⁷ Određivanje da se isključenje iz nužnog nasljednog dijela može učiniti putem ugovora o nasljeđivanju otvara dva pitanja. Prvo pitanje odnosi se na samu mogućnost isključenja u bračnom ugovoru, odnosno da li isključenje može biti predmet ugovora o nasljeđivanju prilikom njegovog zaključenja. Na ovo pitanje trebalo bi dati negativan odgovor iz razloga što predmet ugovora o nasljeđivanju, u smislu čl. 127, st. 1 ZoN FBiH, nije isključenje već samo jednostrano ili međusobno određivanje za nasljednike. Do isključenja putem ugovora o nasljeđivanju moglo bi doći samo naknadno, u vidu jednostranog raskida ili opoziva ugovora o nasljeđivanju. U prilog ovom shvatanju može se navesti da je u čl. 131, st. 2 ZoN FBiH normirana mogućnost isključenja, koje se mora tumačiti kao jednostrani raskid, odnosno opoziv ugovora zbog postojanja razloga za isključenje. Kako za jednostrani raskid nije potrebna saglasnost druge strane, prihvatljivije je da je isključenje moguće putem ugovora o nasljeđivanju, ali

---

¹⁶ Dozvoljen je samo onaj rad koji je društveno priznat, ne i rad koji sadrži elemente protivpravnosti ili nemoralna (kockanje, prostitucija, odavanje krađi i sl.). Vid. O. B. Antić, Z. M. Balinovac, *Komentar Zakona o nasljeđivanju*, Beograd 1996, 281.

I dijete može isključiti oca iz nasljedstva ako je zanemario njegovo vaspitanje ili se odao nepoštenom životu (Savezni sud, Gzz. 54/55).

¹⁷ I. Babić, *Komentar Zakona o nasljeđivanju*, Beograd 2005, 135.

ne pri njegovom zaključenju, nego samo naknadno, jer se razlozi za isključenje pojavljuju nakon zaključenja, ili druga strana za njih saznaje poslije zaključenja ugovora. Drugo pitanje odnosi se na mogućnost isključenja putem ugovora o nasljeđivanju, drugih nužnih nasljednika osim bračnog partnera. Na ovo pitanje takođe treba dati negativan odgovor, iz razloga što se ugovor o nasljeđivanju odnosi samo na bračne partnere kao ugovorne strane. Prihvatljivije bi bilo da je zakonodavac odredio da se isključenje može učiniti samo putem testamenta, čime bi ugovor bio automatski opozvan, nego u formi samog ugovora o nasljeđivanju. To bi mogla biti izjava o raskidu ugovora zbog razloga za isključenje, data u formi notarski obrađene isprave, a nikakav dodatak ugovoru ili novi ugovor, u smislu čl. 131, st. 3 ZoN FBiH.

Navođenje osnova (razloga) za isključenje prema ZoN FBiH predstavlja uvjet za punovažnost isključenja. Isključenje iz nasljeđa može se vršiti samo testamentom ili ugovorom o nasljeđivanju. Prema tome, isključenje iz nužnog dijela, odnosno iz nasljeđa može da vrši testamentarno sposobno lice kada se nasljednik isključuje u testamentu ili lice koje ima poslovnu sposobnost kada se nasljednik isključuje putem ugovora o nasljeđivanju. Isključenje se može vršiti bilo kojim testamentom, što se tiče forme, ali bitno je da je testament kao i u pogledu ostalih naredbi punovažan. Za isključenje nije dovoljno samo da se sačini testament, već zakon traži da u testamentu namjera da se neko isključi mora biti izražena na izričit način, odnosno nesumnjiv način. Takva namjera izražena je u dva slučaja:

1. Kad je ostavilac izričito isključio nužnog nasljednika (npr. terminom „isključujem“ ili sličnim (izričito isključenje);
2. Kad se tumačenjem sadržine cijelog testamenta može zaključiti da je namjera ostavioca bila da izvrši isključenje iz nužnog dijela, mada ostavilac nije upotrijebio termin „isključujem“ ili neki drugi sličan termin.

Za razliku od ZoN FBiH, u ZoN RS navođenje osnova za isključenje nije uvjet punovažnosti isključenja. U Zakonu se navodi da je „*korisno*“¹⁸ da zavještalac navede i osnov za isključenje (čl. 48, st. 1 ZoN RS).¹⁹ Zakon o nasljeđivanju RS ne poznaje ugovor o nasljeđivanju, pa je isključenje iz nužnog nasljednog dijela moguće izvršiti samo putem testamenta.

Osnov isključenja treba da postoji u momentu isključenja, odnosno sastavljanja testamenta ili ugovora o nasljeđivanju kojim se nužni nasljednik isključuje.²⁰ Znači, on treba da je nastao ranije, ili da u tom momentu još

---

¹⁸ Napomena autora.

¹⁹ Osnov za isključenje iz nasljedstva može ali i ne mora biti naveden u testamentu (Vrhovni sud Vojvodine, Gž. 640/55).

²⁰ Izjava testatora o isključenju nužnih nasljednika nema pravnog dejstva u slučaju kada u vrijeme sastavljanja testamenta nije postojao ni jedan od zakonskih razloga za njihovo isključenje iz nasljeđa (Viši sud u Subotici, Rev. 212/86).

postoji (čl. 46, st. 2 ZoN FBiH, čl. 48, st. 2 ZoN RS). U slučaju spora o osnovanosti isključenja, dužnost dokazivanja da je isključenje osnovano leži na onome ko se na isključenje poziva (čl. 46, st. 3 ZoN, čl. 48, st. 3 ZoN RS). Spor o osnovanosti nastaje pošto isključeni istakne prigovor nepostojanja osnova za isključenje, a neko zainteresovano lice se tome protivi.

3.1. Posljedice isključenja

Isključenje, kao i nedostojnost za nasljeđivanje, ima lično pravno dejstvo, kao i svaka kazna pogađa samo isključenog, tj. on gubi nasljedna prava u mjeri u kojoj je isključen, a pravo ostalih osoba koje mogu naslijediti ostavitelja određuju se kao da je isključeni umro prije ostavitelja (čl. 47 ZoN FBiH, čl. 49 ZoN RS). Isključenjem nasljednik gubi nasljedna prava u obimu u kojem je isključen, a pravo ostalih osoba koje mogu naslijediti ostavitelja određuju se kao da je isključeni umro prije ostavitelja (čl. 47 ZoN FBiH, čl. 49 ZoN RS). Pošto isključenje ima lično pravno dejstvo, odnosno pravi se fikcija smrti isključenog u mjeri u kojoj je isključen iz nužnog dijela, dolazi do primjene one ustanove koja važi za slučaj tzv. prethodne smrti.

4. LIŠENJE NUŽNIH NASLJEDNIKA

Lišenje nužnog dijela (*exhereditio bona mehte*) je potpuno ili djelimično oduzimanje nužnog dijela svom potomku i ostavljanje istog njegovim maloljetnim potomcima ili punoljetnim potomcima koji su nesposobni za rad i nemaju nužnih sredstava za život. Formalno posmatrano, ovdje se razlikuju dva elementa:

1. Predak lišava iz nužnog dijela svog potomka, ali ne sa namjerom kazne, već u dobroj namjeri; i
2. Predak istovremeno testamentom kojim lišava svog potomka, i u mjeri u kojoj ga lišava, postavlja njegove, sve ili samo neke potomke.

Posmatrana kao cjelina, ustanova lišenja nužnog dijela ima isključivo socijalno-preventivni karakter, tj. karakter zaštite potomaka lišenog. Ostavilac može lišiti prava na nužni dio svog potomka ako je prezadužen ili rasipnik (čl. 48, st. 1 ZoN FBiH, čl. 50, st. 1 ZoN RS). Dakle, prezaduženost ili rasipništvo su primarni elementi koji moraju biti ispunjeni da bi predak mogao lišiti nužnog dijela potomka.

Osnov lišenja mora postojati u momentu pravljenja testamenta ali i u momentu otvaranja nasljeđa. Jer, lišenje potomka vrši se u korist potomaka lišenog koji su maloljetni ili punoljetni a nesposobni su za rad i nemaju nužnih sredstava za život, odnosno nesposobni za privređivanje, zato što je on

prezadužen ili rasipnik, pa bi ostavina otišla za namirenje dugova potomka ili bi je on ubrzo uludo potrošio. Međutim, ako u momentu otvaranja nasljeđa potomak nije prezadužen ili nije rasipnik, onda nema osnova za lišenje.

Takođe, ako je potomak prezadužen ili rasipnik, ali u momentu otvaranja nasljeđa nema maloljetne potomke ili punoljetne potomke koji su nesposobni za rad i nemaju nužnih sredstava za život, onda nema mjesta lišenju nužnog dijela u korist potomaka, jer nema takvih potomaka koje treba štiti, pa će lišenje biti bez dejstva.

Lišenje se uvijek vrši u korist potomaka lišenog lica. Ostavilac ne može lišiti svog sina u korist unuka od svoje kćerke. On može samo lišiti svoga potomka u korist potomaka lišenog. U članu 48, st. 1 i 2 ZoN FBiH normira se da ostavilac može lišiti svog potomka „u korist njegovih maloljetnih potomaka ili punoljetnih potomaka koji su nesposobni za rad i nemaju nužnih sredstava za život“. Da bi lišenje u korist punoljetnog potomka lišenog bilo punovažno, on mora kumulativno ispuniti oba uslova, tj. da je nesposoban za rad i da nema nužnih sredstava za život. Za razliku od ZoN FBiH, zakonodavac u RS je ostao pri ranijem rješenju u pogledu dodatnog uslova koji se zahtijeva za punoljetnog potomka lišenog. Naime, u čl. 50, st. 1 ZoN RS normirano je da „ostavilac može lišiti svog potomka koji je prezadužen ili rasipnik, u korist njegovih maloljetnih ili punoljetnih potomaka koji su nesposobni za privređivanje“. Nesposobnost za privređivanje u ZoN RS predstavlja jedini uslov koji mora ispuniti punoljetni potomak lišenog.

Interesantno je da ni ZoN FBiH ni ZoN RS ne propisuju u kojoj formi se vrši lišenje. U ZoN FBiH, u čl. 48, st. 1 navodi se da ostavitelj može „na izričit način“ lišiti svog potomka.²¹ U literaturi se navodi da se u pogledu forme lišenja može primijeniti analogna primjena odredaba kojima se uređuje forma isključenja iz nužnog nasljednog dijela.²² Ukoliko se analogno primjenjuju pravila o formi isključenja, proizlazi da se lišenje može vršiti u formi testamenta i ugovora o nasljeđivanju u FBiH, odnosno u formi testamenta u RS. Primjenom analogije u FBiH proizlazi da se lišenje može izvršiti i ugovorom o nasljeđivanju, što dovodi do nelogičnosti, koje su prethodno objašnjene.²³ Dodatna nelogičnost, ukoliko se primijeni analogija, je što se prema odredbi čl. 48 ZoN FBiH može lišiti samo potomak ostavioca a ne i bračni partner kao ugovorna strana kod ugovora o nasljeđivanju.

---

²¹ Zakonom o nasljeđivanju Republike Hrvatske, *Narodne novine Republike Hrvatske*, br. 48/03, 163/03, 35/05, 127/13, 33/15, i Zakonom o nasljeđivanju Republike Srbije, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 46/95, 101/03, 6/2015, normiraju da se isključenje mora izvršiti u formi testamenta (čl. 88, st. 1 Zakona o nasljeđivanju RH, čl. 64, st. 2 Zakona o nasljeđivanju Republike Srbije).

²² Vid. I Babić, *Nasljedno pravo*, Banja Luka 2012, 95. S. Marković, (1981), 207.

²³ V. Forma isključenja.

Prema odredbi čl. 48 ZoN FBiH i čl. 50, st. 2 ZoN RS, lišenje ostaje punovažno samo ako u trenutku otvaranja nasljeđa lišeni ima maloljetno dijete ili maloljetnog unuka od ranije umrlog djeteta, ili ima punoljetno dijete ili punoljetnog unuka od ranije umrlog djeteta, koji je nesposoban za rad i nema nužnih sredstava za život, odnosno nesposoban za privređivanje.

4.1. Posljedice lišenja

U pogledu posljedica lišenja, lišenje se često izjednačava sa isključenjem, što je pogrešno. Za nasljednika koji je u potpunosti isključen, vrijedi fikcija smrti, pa na njegovo mjesto, primjenom prava predstavljanja dolaze njegovi potomci, i nasljeđuju nužni dio kao relativni nužni nasljednici, odnosno moraju ispuniti objektivno subjektivni kriterij, te njihov dio i iznosi 1/3 od onoga što bi po zakonu naslijedili.

Potomci lišenog nasljednika ne moraju ispunjavati objektivno subjektivni kriterij (maloljetni potomci ili punoljetni a koji su nesposobni za rad i nemaju nužnih sredstava za život) i dobivaju nužni dio lišenog pretka, koji je apsolutni nužni nasljednik i čiji nužni dio iznosi 1/2 od onoga što bi po zakonu naslijedio. Za lišeno lice ne vrijedi fikcija smrti, već se njegov nužni dio izračunava kao da je on živ pa tek onda se taj dio daje njegovim potomcima. Ovakvo tumačenje proizlazi iz drugog dijela norme u kojoj se navodi „ostavitelj ga može na izričit način lišiti u cjelini ili djelimično *njegovog nužnog dijela* u korist njegovih potomaka.

5. ZAKLJUČAK

Donošenje „novih“ zakona o nasljeđivanju u Bosni i Hercegovini dovelo je i do različitih rješenja u pogledu instituta nužnog nasljednog dijela. Zakon o nasljeđivanju RS još uvijek ne određuje vanbračnog partnera kao nasljednika, dok se u Zakonu o nasljeđivanju FBiH usvojenik iz nepotpunog usvojenja određuje kao relativni nužni nasljednik. Oba zakona na istovjetan način određuju veličinu nužnog nasljednog dijela, i to na način da nužni dio apsolutnih nužnih nasljednika iznosi jednu polovinu od onoga što bi po zakonu naslijedili, dok nužni dio relativnih nužnih nasljednika iznosi jednu trećinu od onoga što bi po zakonu naslijedili.

Ustanova isključenja iz nužnog nasljednog dijela, u smislu navođenja uslova za isključenje, nije identična u oba zakona. Zakonodavac u RS kao uslov za isključenje ne poznaje učinjenje nekog od krivičnih djela protiv integriteta Bosne i Hercegovine ili čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, te se nerad i nepošten život, kao uslovi za isključenje, moraju ispuniti kumulativno. Razlika koja postoji u pogledu ustanove

isključenja jeste i da je navođenje osnova za isključenje uslov punovažnosti isključenja u FBiH. Isključenje iz nužnog nasljednog dijela je takođe u većem dijelu identično uređeno u oba zakona. Razlika postoji u pogledu uslova koje mora ispuniti punoljetno lice u čiju korist se lišenje izvršava. Oba zakona i dalje uređuju da se za lišenje analogno primjenjuju odredbe zakona koje se odnose na isključenje iz nužnog nasljednog dijela što može dovesti do neadekvatnih rješenja u praksi. Poseban problem u FBiH a koji se odnosi na ustanovu lišenja i isključenja odnosi se na mogućnost isključenja ili lišenja putem bračnog ugovora.

Donošenje novih zakona o nasljeđivanju nije doprinjelo boljem nasljedno-pravnom položaju nužnih nasljednika, već naprotiv otvorila su se nova pitanja i postavile nove razlike između entitetskih zakona.

LISTA REFERENCI

Bibliografske reference

1. Medić, Duško, Tajić, Haso, *Nasljedno pravo u sudskoj praksi*, Sarajevo, Banjaluka 2008;
2. Babić, Ilija, *Komentar Zakona o nasljeđivanju*, Beograd 2005;
3. Babić, Ilija, *Nasljedno pravo*, Banja Luka 2012;
4. Antić, Oliver, *Nasljedno pravo*, Beograd 2011;
5. Antić, Oliver B., Balinovac, Zoran M., *Komentar Zakona o nasljeđivanju*, Beograd 1996;
6. Marković, Slavko, „Ko može tražiti smanjenje raspolaganja testamentom i vraćanje poklona koji ma je povrijeđen nužni deo“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Nišu*, Sveska IX, 1970;
7. Marković, Slavko, *Nasljedno pravo*, Beograd 1981.

Pravni propisi

1. Zakon o nasljeđivanju Federacije Bosne i Hercegovine, *Službene novine FBiH*, br. 80/14;
2. Zakon o nasljeđivanju Republike Srpske, *Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 1/09;
3. Zakon o nasljeđivanju Republike Hrvatske, *Narodne novine Republike Hrvatske*, br. 48/03, 163/03, 35/05, 127/13, 33/15;
4. Zakon o nasljeđivanju Republike Srbije, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 46/95, 101/03, 6/2015.

Assistant Professor Boris Krešić, LL.D.

Faculty of Law, University of Tuzla

THE INSTITUTION OF NECESSARY PART OF INHERITANCE: FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA VS. REPUBLIC OF SRPSKA

Summary

Adoption of the “new” Inheritance Acts in Bosnia and Herzegovina led to different solutions regarding the institution of necessary parts of inheritance. Inheritance Act in the Republic of Srpska does not define registered partner as successor, while the Federation of Bosnia and Herzegovina Act on Inheritance defined a child from partial adoption as a relative necessary successor.

Both laws in a uniform manner determine the size of the necessary parts of inheritance in a way that a necessary part of the absolute necessary successors is one half of what they would inherit by the law, while a necessary part of the relative necessary heirs is one third of what would be inherited by the law.

Institution of exclusion from the necessary inherited share, in terms of specifying the conditions for exclusion is not the same in both acts. The legislator in RS does not recognize the perpetration of a crime against the integrity of Bosnia and Herzegovina or humanity and values protected by international law as conditions for the exclusion. Furthermore, the lack of work and honest life, as conditions for exclusion must be met cumulatively. The difference that exists in terms of exclusion is that, according to FBH Act, the indication of the basis for the exclusion is considered a condition of validity of the exclusion in the Federation. Deprivation of necessary parts of inheritance is also mostly identically regulated in both laws. The difference exists in terms of conditions to be met by an adult person on whose behalf a deprivation is executed. Both laws continue to govern deprivation analogously, according to provisions of the law relating to the exclusion from the necessary parts of inheritance which can lead to inadequate solutions in practice. A particular problem in the Act of the Federation of Bosnia and Herzegovina reflects the institutions of deprivation or exclusion through a marriage contract. The adoption of new laws on inheritance is not contributing to better inheritance and legal position of necessary heirs, but rather opened new questions and set new differences between entity laws.

Key words: *Inheritance Act; Necessary Part of Inheritance; Successor; Inheritance Law.*